

Iskolázottság és előítéletesség

Budapest, 2017. október

Az MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet olyan non-profit kutatóműhely, amely elsősorban alkalmazott közgazdasági kutatásokat folytat. Célja, hogy elméletileg és empirikusan megalapozott ismereteket és elemzéseket nyújtson a magyar gazdaság és a magyar vállalkozások helyzetét és kilátásait befolyásoló gazdasági és társadalmi folyamatokról.

MKIK GVI – Institute for Economic and Enterprise Research
Hungarian Chamber of Commerce and Industry

Az elemzést írta:

Nábelek Fruzsina, elemző (MKIK GVI)
fruzsina.nabelek@gvi.hu

Kutatásvezető:

Tóth István János, Ph.D.
tudományos főmunkatárs, MTA KRTK KTI,
ügyvezető igazgató, MKIK GVI
istvan.janos.toth@gvi.hu

A kézirat lezárva: 2017. október 4.

MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet
Cím: 1034 Budapest, Bécsi út 120.
Tel: 235-0584
Fax: 235-0713
E-mail: gvi@gvi.hu
Internet: <http://www.gvi.hu>

Iskolázottság és előítéletesség

Az iskolázottság számos egyéni és társadalmi előnnyel jár, melyek közül a kutatásokban a munkaerőpiaci előnyök (magasabb foglalkoztatottság és magasabb bérek) a leghangsúlyosabbak. A képzettség szintje ugyanakkor a munkaerőpiaci és bérelőnyök mellett összefüggést mutat a várható élettartammal, az egyéni egészségi állapottal, az elégedettséggel, a társas kapcsolatok minőségével, a társadalmi és intézményi bizalommal, a politikai részvétellel (OECD, 2016), társadalmi szinten pedig hozzájárul a gazdasági fejlődéshez, a hatékonyabb újraelosztáshoz és a társadalmi struktúrák stabilitásához (Vila, 2000). Az alábbi rövid elemzés az iskolázottság és az egyéni előítéletesség kapcsolatát vizsgálja.

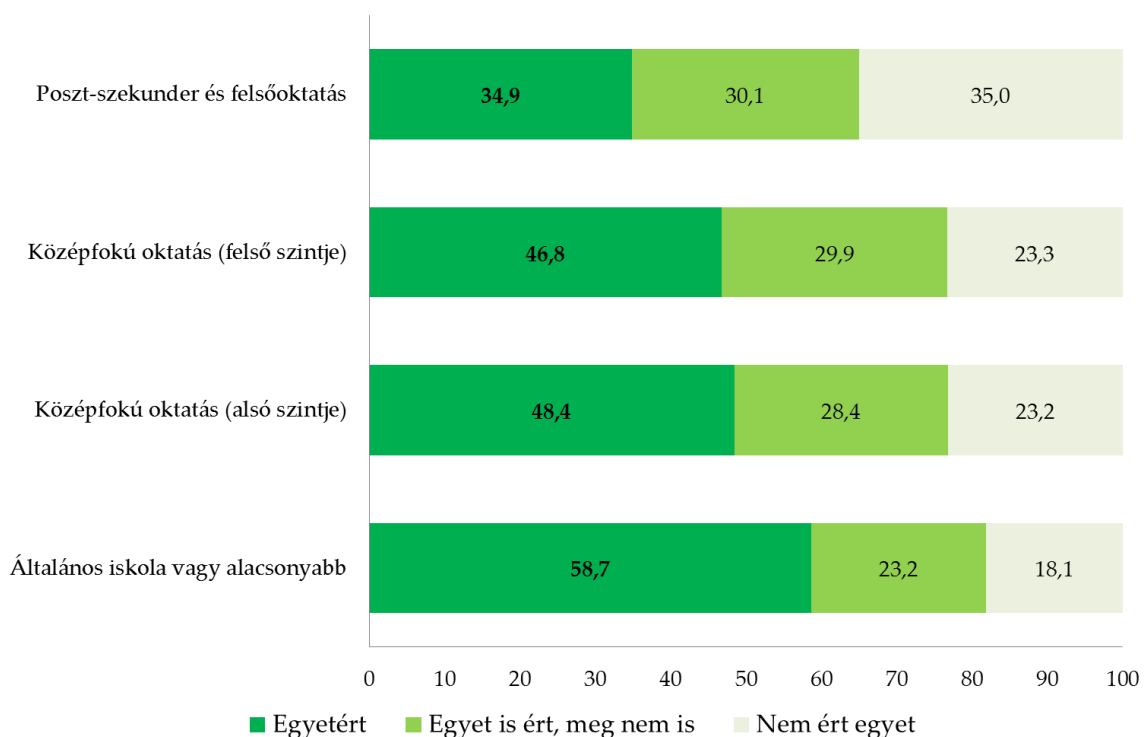
Az iskolázottság számos egyéni és társadalmi előnye közül a munkaerőpiaci előnyök mellett a szociológiai kutatások általános megállapítása, hogy a magasabb iskolai végzettség általában magasabb más csoportok iránti toleranciával és alacsonyabb mértékű előítéletességgel jár együtt. Egy csoport vagy csoport tagjával szembeni előítéletesség alapja egy olyan ellenérzés, amelynek valamilyen nehezen megingatható, adott esetben hibás általánosításra épül (Allport, 1954: 10). Az előítéletesség gyakran diszkriminatív viselkedéshez vezet (Burawoy 1976; Evans & Kelley 1991; Lewin-Epstein & Semyonov, 1993), és végső soron a diszkriminálóra is negatívan hathat. Így például a munkaerőpiaci diszkrimináció amellett, hogy lenyomja a hátrányosan kezelt csoport béreit, ahhoz vezet, hogy a diszkrimináló csak magasabb bérért dolgozó munkavállalókat foglalkoztat, ugyanazt a termelékenységi szintet a lehetségesnél magasabb költségekkel éri el, így versenyhátrányba kerül a diszkriminációt nem alkalmazó munkáltatókkal szemben (Becker, 1957). Az előítéletesség tehát közvetett módon gazdasági hátrányokkal is járhat.

Az oktatás lehetséges előítéletességet csökkentő hatását először az Egyesült Államokban, a feketék szegregációjával kapcsolatos attitűdök liberalizálódása kapcsán írták le (lásd például Myrdal, 1944; Hyman & Sheatsley, 1956; Tumin et al. 1958), megállapítva, hogy az újonnan felnövő generációk az oktatás változásának hatására már nem a faji megkülönböztetést elfogadva szocializálódnak, így elfogadóbbak és kevésbé előítéletesek lesznek a feketékkel szemben. Az előítéletesség csökkenése és az iskolázottság közötti kapcsolatot ugyanakkor a későbbi kutatások nem csak az etnikai alapú előítéletesség (pl. Bobo & Licari, 1989; Case et al., 1989; Hello et al., 2002), de más kisebbségi csoportokkal, például a vallási kisebbségekkel (Quinley & Glock, 1983) vagy a hajléktalanokkal (Phelan et al. 1995), szembeni előítéletesség kapcsán is kimutatták, azaz az iskolázottság általánosságban képes lehet az előítéletekhez kapcsolódó negatív attitűdök csökkentésére.

Az előítéletességet jelezheti, ha az egyén a külső csoportokkal szemben érzett ellenérzések miatt ideálisabbnak tartja, ha a saját csoportja valamilyen szempontból homogén marad, például jobbnak tartja, ha országában mindenki ugyanahhoz a kultúrához tartozik, ugyanazt a nyelvet beszéli, ugyanazokat a szokásokat és hagyományokat követi. A European Social

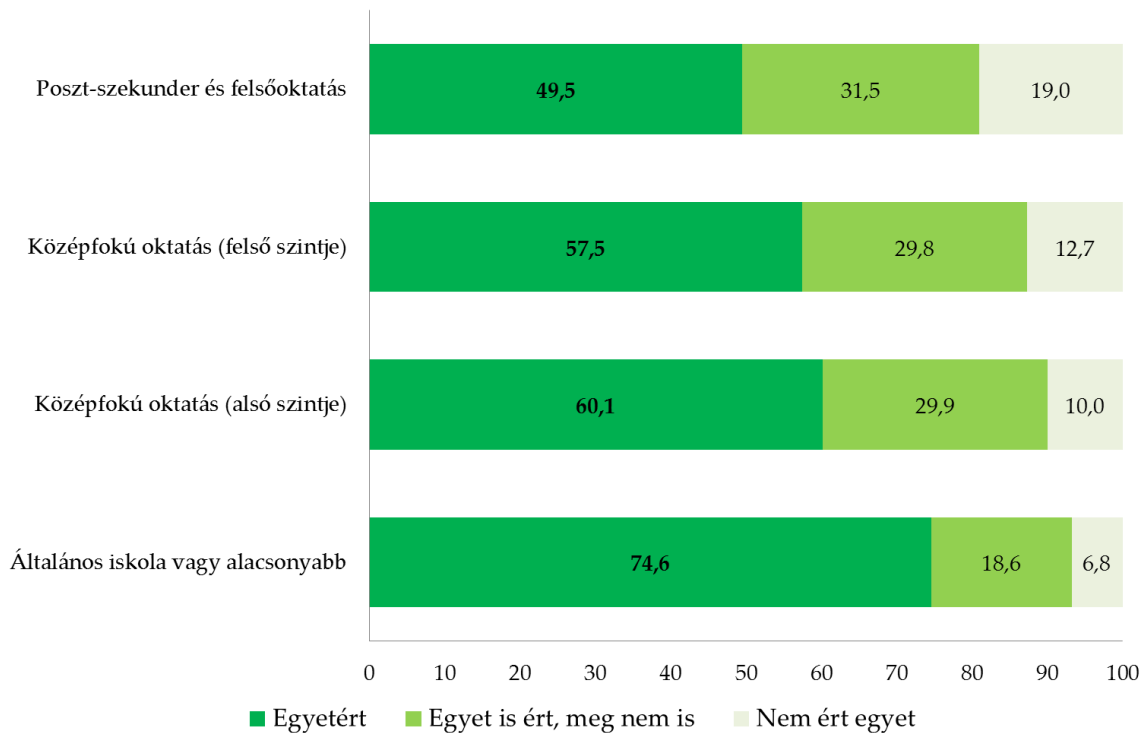
Survey 2014-es kutatása Magyarországgal együtt 21 országban vizsgálta, hogy az emberek mennyire értenek egyet ezzel az állítással. Az összes vizsgált országra és Magyarországra vonatkozóan is elmondható, hogy az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők általában jobbnak tartják, ha egy országban mindenki ugyanazokat a szokásokat és hagyományokat követi, mint a magasabb végzettségűek (lásd 1 és 2. ábra). Magyarországon az így gondolkodók aránya minden végzettségi szint esetében meghaladja az európai átlagot, ugyanakkor elmondható, hogy az egyes végzettségi szintek közötti különbségek hasonlóan alakulnak, mint a többi országban. Azaz az iskolázottság szintje és az ilyen típusú előítéletesség között más európai országokhoz hasonló kapcsolat mutatható ki.

1. ábra: Mennyire ért egyet: „jobb egy országnak, ha majdnem mindenki ugyanazokat a szokásokat és hagyományokat követi”? kérdésre adott válaszok megoszlása a legmagasabb végzettség szerint az ESS 2014-es adatfelvételben részt vevő országokban (%)

Forrás: ESS Round 7 (2014), GVI

2. ábra: Mennyire ért egyet: „jobb egy országnak, ha majdnem mindenki ugyanazokat a szokásokat és hagyományokat követi”? kérdésre adott válaszok megoszlása a legmagasabb végzettség szerint Magyarországon (%)

Forrás: ESS Round 7 (2014), GVI

Az iskolázottság előítéletességet csökkentő hatása számos módon megnyilvánulhat. Általánosan elfogadott magyarázat, hogy az oktatás a tudás és a háttérismeretek nyújtásán keresztül csökkenti az egyének előítéletességét. Eszerint a megközelítés szerint az oktatás rávilágít a többségi és kisebbségi csoportok közötti különbségek történelmi, gazdasági és társadalmi okaira, megismerteti a kisebbségi csoport jellemzőit, tehát összességében a hamis sztereotípiák és „az ismeretlentől való félelem” tényezőjét csökkenti. Az oktatás emellett felhívhatja a figyelmet az egyenlőtlenség és az előítéletesség negatív hatásaira, a demokratikus normák és az emberi jogok fontosságára, azaz az előítéletességgel szembenálló társadalmi normákat közvetíthet (Hyman & Wright 1979; McClelland & Linnander 2006; Quinley & Glock 1979; Schaefer 1996; Wodtke, 2012).

A magasabb végzettség és az alacsonyabb szintű előítéletességet számos szerző kognitív okokkal magyarázza (Bobo & Licari, 1989; Hodson & Busseri, 2012; Nie et al., 1996). Ezen elmélet szerint az iskolázottság a kognitív képességek növekedésével jár: az iskolázottabbak nyitottabbak az ismeretlen dolgokra, alkalmazkodóbbak ezekkel szemben, jobban átlátják az összefüggéseket, többet tudnak a világról és összetettebb a világképük. Ebből adódóan a magasabb iskolázottság egyrészt a csoportok közötti különbségek jobb megértésével és az előítéletes gondolkodás felismerésével, másrészt a sematikus gondolkodás és a leegyszerűsítő sztereotípiák elutasításával jár együtt. Ugyanakkor érdemes megjegyezni, hogy a kognitív magyarázattal szemben fontos kritika, hogy a kognitív képességek és az iskolázottság között

fordított kapcsolat is fennállhat: a jobb kognitív képességek lehetővé teszik a magasabb végzettség elérését (Meeusen et al. 2013).

Az oktatás emellett szocializáló hatással is bír. Általánosan elfogadott megállapítás, hogy az iskola a társadalomban elfogadott normákat, értékeket és viselkedési mintákat is közvetíti a tanulók felé, a magasabban iskolázottak pedig az oktatásban eltöltött hosszabb időnek köszönhetően jobban kitettek ennek a szocializációs hatásnak. A demokratikus értékek közvetítése az oktatáson keresztül így azt is jelenti, hogy az előítéletesség kevésbé elfogadható társadalmi viselkedésnek tűnik (Selznick & Steinberg, 1969; Hainmuller & Hiscox, 2007). Az oktatásban hosszabb időt eltöltők ugyanakkor nagyobb eséllyel találkoznak a már említett társadalmi egyenlőtlenségekről szóló tudással, valamint a fenti demokratikus értékekről szóló közvetlen oktatással.

Az iskolázottság előítéletességre gyakorolt hatása közvetetten is megjelenhet: a magasabb iskolázottság gyakran magasabb társadalmi státuszt is jelent, a magasabb társadalmi státuszban lévők pedig jellemzően kevésbé előítéletesek, mint az alacsonyabb társadalmi státuszúak. A jobb társadalmi helyzetben lévők kisebb mértékű előítéletességét gyakran azzal magyarázzák, hogy a társadalom ezen rétege kevésbé érzi fenyegetve magát a kisebbségi csoportok által (Hello et al. 2002). A kisebbségi csoportok általi fenyegetés elsősorban az olyan szűkös erőforrások kapcsán kialakult versenyben nyilvánulhat meg, mint a munka vagy az állam által nyújtott transzferek (Scheve & Slaughter, 2001). Mivel a kisebbségi csoportok – különösen az etnikai kisebbségekhez tartozók – jellemzően szintén alacsonyabb társadalmi státuszúak, például alacsonyabb iskolai végzettségűek, valószínűbb, hogy az alacsonyabb végzettségűekkel versengenek ezekért az erőforrásokért, így a magasabb végzettségűeket kevésbé érzik érintettnek magukat. Az iskolázottság és a fenyegetettség közötti kapcsolat ugyanakkor nem csak gazdasági alapú lehet, az alacsonyabb iskolázottságúak jellemzően a kulturális és társadalmi fenyegetettség kapcsán is előítéletesebbek a kisebbségi csoportok felé, mint a magasabb végzettségűek, a kulturális fenyegetettség pedig a kutatások szerint jellemzően nagyobb mértékben magyarázza az előítéletességet, mint a gazdasági okok (Card et al, 2005; Hainmuller & Hiscox, 2007; Schneider, 2008). Mindez azt mutatja, hogy az iskolázottság elsősorban nem a társadalmi-gazdasági státusz javításán, hanem a kulturális fenyegetettség érzésének csökkentésén, a tudás és az értékek közvetítésén keresztül hathat az előítéletességre.

Irodalomjegyzék

Allport, G. W. (1954). *The Nature of Prejudice*. New York: Addison.

Becker, G. S. (1957). *The economics of discrimination*. University of Chicago Press.

- Bobo, L., & Licari, F. C. (1989). Education and political tolerance: Testing the effects of cognitive sophistication and target group affect. *Public Opinion Quarterly*, 53(3), 285-308.
- Burawoy, M. (1976). The functions and reproduction of migrant labor: comparative material from Southern Africa and the United States. *American journal of Sociology*, 81(5), 1050-1087.
- Card, D., Dustmann, C., & Preston, I. (2005). Understanding attitudes to immigration: The migration and minority module of the first European Social Survey.
- Case, C. E., Greeley, A. M., & Fuchs, S. (1989). Social determinants of racial prejudice. *Sociological Perspectives*, 32(4), 469-483.
- ESS Round 7: European Social Survey Round 7 Data (2014). Data file edition 2.1. NSD - Norwegian Centre for Research Data, Norway – Data Archive and distributor of ESS data for ESS ERIC.
- Evans, M. D. R., & Kelley, J. (1991). Prejudice, discrimination, and the labor market: Attainments of immigrants in Australia. *American Journal of Sociology*, 97(3), 721-759.
- Hainmueller, J., & Hiscox, M. (2007). Educated Preferences: Explaining Attitudes Toward Immigration in Europe. *International Organization*, 61(2), 399-442. doi:10.1017/S0020818307070142
- Hello, E., Scheepers, P., & Gijsberts, M. (2002). Education and ethnic prejudice in Europe: explanations for cross-national variances in the educational effect on ethnic prejudice. *Scandinavian journal of educational research*, 46(1), 5-24.
- Hyman, H. H., & Wright, C. R. (1979). Education's Lasting Influence on Values.
- Hyman, H. H., & Sheatsley, P. B. (1956). Attitudes toward desegregation. *Scientific American*, 195(6), 35-39.
- Hodson, G., & Busseri, M. A. (2012). Bright minds and dark attitudes: Lower cognitive ability predicts greater prejudice through right-wing ideology and low intergroup contact. *Psychological science*, 23(2), 187-195.
- Lewin-Epstein, N., & Semyonov, M. (1993). *The Arab minority in Israel's economy: Patterns of ethnic inequality*. Westview Pr.
- McClelland, K., & Linnander, E. (2006). The role of contact and information in racial attitude change among White college students. *Sociological Inquiry*, 76(1), 81-115.
- Meeusen, C., de Vroome, T., & Hooghe, M. (2013). How does education have an impact on ethnocentrism? A structural equation analysis of cognitive, occupational status and network mechanisms. *International Journal of Intercultural Relations*, 37(5), 507-522.
- Myrdal, G. (1944). An American dilemma: The negro problem and American democracy. *New York*.

Nie, N. H., Junn, J., & Stehlik-Barry, K. (1996). *Education and democratic citizenship in America*. University of Chicago Press.

OECD (2016). *Education at a Glance 2016: OECD Indicators*, OECD Publishing, Paris. <http://dx.doi.org/10.187/eag-2016-en>

Phelan, J., Link, B. G., Stueve, A., & Moore, R. E. (1995). Education, social liberalism, and economic conservatism: Attitudes toward homeless people. *American Sociological Review*, 126-140.

Quinley, H. E., & Glock, C. Y. (1979). *Anti-semitism in America*. Transaction Publishers.

Schaefer, R. T. (1996). Presidential address education and prejudice: Unraveling the relationship. *The Sociological Quarterly*, 37(1), 1-16.

Scheve, K., & Slaughter, M. (2001). Labor Market Competition and Individual Preferences over Immigration Policy. *The Review of Economics and Statistics*, 83(1), 133-145. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/2646696>

Schneider, S. (2008). Anti-Immigrant Attitudes in Europe: Outgroup Size and Perceived Ethnic Threat. *European Sociological Review*, 24(1), 53-67. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/25209139>

Selznick, G. J., & Steinberg, S. (1969). The tenacity of prejudice: Anti-Semitism in contemporary America.

Tumin, M., Barton, P., & Burrus, B. (1958). Education, prejudice and discrimination: A study in readiness for desegregation. *American Sociological Review*, 23(1), 41-49.

Vila, L. E. (2000). The non-monetary benefits of education. *European journal of education*, 35(1), 21-32

Wodtke, G. T. (2012). The impact of education on intergroup attitudes: A multiracial analysis. *Social Psychology Quarterly*, 75(1), 80-106.